

HANS-WERNER SCHROEDER

Smrt a zmrtvýchvstání – tajemství apokalypsy

Slovem „apokalypsa“ dnes obecně označujeme zkázu a katastrofy. V tomto smyslu se toto slovo objevuje v názvech: „Apokalypsa“ byl pojmenován film, který ukazuje zkázu a katastrofy způsobené válkou.

„Apokalyptické“ pro nás bývají scénérie, které obsahují katastrofální události.

Původní význam slova „apokalypsa“, které pochází z řečtiny, je však zcela odlišný, a to „zjevení“, „odhalení“. V tomto smyslu poslední biblická kniha, Apokalypsa neboli Zjevení Janovo, začíná slovy „apokalypsis Iésú Christú“, tedy „zjevení Ježíše Krista“, přičemž genitiv „Iésú Christú“ můžeme chápat ve dvou významech: jednak je to zjevení, které pochází od Krista, jednak je to zjevení, jímž se zjevuje sám Ježíš Kristus. Tento genitiv chce vyjádřit obojí.

Tak můžeme říci, že Apokalypsa coby poslední kniha Nového zákona vypravuje, co chce Kristus zjevit lidstvu pro budoucnost; popsané události jsou však současně jeho vlastním zjevením, zjevením jeho bytosti, odhalením jeho podstaty; popsanými událostmi se on sám ve své pravé podstatě, ve své plné skutečnosti stává zjevným.

Slovo „apokalypsa“ můžeme přeložit i jako „odhalení“ v tom smyslu, že něco, co bylo zakryto, skryto pod příkrovem nebo zahaleno závojem, je nyní odhaleno. Tak můžeme při eucharistické bohoslužbě v okamžiku, kdy se odkrývá kalich, mluvit o „apokalypse“ kalicha: co bylo dosud skryto pod vélem (kališní rouškou), tedy substance a forma kalicha, se odnětím véla zviditelňuje.

Tím se dostáváme ke zcela jinému, mnohem hlubšímu významu slova „apokalypsa“. S tímto předpokladem si nyní řekněme několik myšlenek k událostem, které nám popisuje Apokalypsa Janova.

Zkáza a katastrofy v Apokalypse

Zabýváme-li se textem Apokalypsy, nabudeme zprvu nejspíše dojmu, že „negativní“ obrazy zkázy a katastrof převažují nad pozitivními. Teprve při podrobnějším pohledu se ukazuje, že tomu tak ve skutečnosti není. Častější jsou totiž obrazy pokroku světa, přemožení zkázy, budoucnosti lidstva ve sjednocení s Bohem.

Pohledme třeba jen na závěrečný obraz Apokalypsy ve 21. a 22. kapitole —mluví se tam o „Novém Jeruzalémě“, tedy o budoucím stavu, v němž budou lidstvo a země opět plně sjednoceny s Bohem, jako byly na počátku. V jistém smyslu se tu na vyšší úrovni navrácí obraz z počátku Bible zatímco na počátku byl Bohem stvořený ráj, stojí na konci „město“, které představuje společné dílo Boha i člověka.

Ráj je stav země a lidstva, který v prapočátku vyplynul z Boží bytosti a z tvůrčí síly. „Nový Jeruzalém“ na konci vývoje odpovídá tomuto prvotnímu stavu, nyní však spoluvytvořenému člověkem. V protikladu k rajske, člověkem nedotčené přírodě pochází město z činnosti člověka. Apokalypsa vede zkázou, ale míří zjevně k tomuto budoucímu stavu, který má povstat z událostí zkázy jako zářné završení vývoje lidstva.

Obraz Nového Jeruzaléma je závěr a vyvrcholení celé vývojové řady „pozitivních“ obrazů, která ústí do tohoto závěrečného obrazu. Za všechny tyto pozitivní obrazy si můžeme jmenovat třeba „vidění trůnu“ — zjevení Božství jako tvůrčí moci všehomíra (ve 4. kapitole), „bíle oděný zástup“ těch, kdo prošli bolestí a utrpením a tyto zkoušky přemohli (v 7. kapitole), zjevení kosmické ženy oděné sluncem, ověčené dvanácti hvězdami, s měsícem

pod nohama, která porodí božské dítě v lidské duši (ve 12. kapitole), nebo vítězství Michaela nad drakem (rovněž ve 12. kapitole).

Syn člověka

Počátek a východisko této řady pozitivních obrazů tvoří zjevení „Syna člověka“ v 1. kapitole. V tomto obraze je již v zárodku obsažen motiv, který se pak rozvíjí v obrazech dalších — motiv smrti a zmrtvýchvstání.

Zjevení Syna člověka je zjevením samotného Krista v jeho vesmírné mohutnosti a moci. Je to však zjevení v

podobě člověka. Jako na počátku Bible čteme, že člověk byl stvořen „k obrazu Božímu“, tedy že v obrazu Božím se zjevuje člověk, tak ličí na konci Bible tato 1. kapitola Apokalypsy zjevení Boží v obraze člověka, ovšem člověka v jeho „kosmické dimenzi“. Není to obraz člověka v jeho dnešním stavu, nýbrž člověka v jeho ideální budoucí podobě. To vyjadřuje Nový zákon slovem „Syn člověka“. „Syn“ je potomek Člověka. Podoba člověka budoucího věku.

V první kapitole Apokalypsy tedy vidíme, jak se lidství ve svém vývoji opět pozvedá k Božství a jak zjevení lidství se zjevením Božství splývá. Na tuto skutečnost poukazuje první z řady obrazů — tím se nám ovšem ujasňuje, proč tato řada ústí do obrazu Nového Jeruzaléma, tedy stavu, kdy není s Bohem sjednocen jen jednotlivý člověk, ale celé budoucí lidstvo a země.

Smrt a zmrtvýchvstání

Při zjevení Syna člověka si můžeme všimnout ještě jedné důležité skutečnosti:

zřící Jan zprvu není s to toto zjevení snést; je přemožen jeho mohutností, padá před tímto zjevením jako mrtvý. Duchovní svět, kosmický Kristus, je pro pozemské vědomí smrtelně mohutný. To však neznamená nic jiného, než že cesta k duchovní skutečnosti a tím i k budoucím silám lidství vede skrze smrt.

Zcela zřejmé je to na konci pozemského života — smrtí vstupujeme do duchovního světa. Současně nás však smrt připraví o část naší pozemské lidské bytosti, o naše tělo, a to je pro nás katastrofa. Jak procházíme touto katastrofou, odhaluje se před námi duchovní svět. Procházejíce smrtí, prožíváme „apokalypsu“, odhalení duchovního světa.

Něco podobného asi prožívá zřící Jan, když se mu představuje skutečnost Syna člověka. Poté však zakouší síly zmrtvýchvstání, síly vzkříšení — Syn člověka na něj položí svou ruku a říká: „Neboj se... Byl jsem mrtev a hle, živ jsem na věky věků, a mám klíče od smrti i od podsvětí.“

Tím Apokalypsa poukazuje na Kristovu sílu, která člověka vede skrze smrt do budoucnosti. Proud duchovního života se vlévá v bytost zřícího Jana a činí jej poslem a svědkem Syna člověka. V první kapitole Apokalypsy se tak opakuje něco z vyprávění o smrti a vzkříšení Lazara, které je popsáno v 11. kapitole Janova evangelia. Už tehdy vyšel od Krista podobný proud, vlil se v bytost Lazarovu a provedl jej smrtí ke zmrtvýchvstání.

V tomto obraze, ve smrti a zmrtvýchvstání, které tváří v tvář zjevení Syna člověka prožívá zřící Jan, se zároveň skrývá klíč ke všem dalším událostem Apokalypsy. Na cestě do budoucnosti se totiž před lidstvem otevírá nesmírně těžká otázka: Jak se bude lidstvo, které zcela přivyklo pozemským poměrům, moci zase přiblížit skutečnosti duchovního světa a tím i své vlastní budoucnosti? Jak bude lidstvo, zapletené do tenat pozemskosti, moci dojít znovuspojení s Bohem? Apokalypsa nám už v první kapitole ukazuje, že cesta k tomu vede jedinečně skrze smrt a zánik, po nichž následuje zmrtvýchvstání a nový počátek. Jako člověk na konci života prožívá zánik, katastrofu, tím ale též „apokalypsu“, tak celé lidstvo prožívá

prostřednictvím katastrof a událostí zkázy odhalení skutečnosti duchovního světa a duchových bytostí.

Celou dlouhou epochu světového vývoje byl člověk veden k životu na zemi; zabydled se v zemském těle a v zemských poměrech. Jako pozemští lidé jsme přivykli podmínkám pozemského světa; to bylo nutné, abychom se mohli rozvinout v pozemské osobnosti, abychom si vybudovali vlastní pozemské já.

V tomto stavu se však nemůžeme vrátit do duchovního světa. Pozemské poměry musí přestat, má-li se lidstvo a země opět sjednotit s Bohem. To se může povést jen tehdy, když se to, co bylo dosud pro vývoj a vtělení lidstva na zemi nutné a správné, opět rozpadne a zanikne, podobně jako tomu je na konci pozemského života jednotlivého člověka. Právě tento zánik ve smrti se pro člověka má stát počátkem nové existence v Duchu. Totéž platí i pro všechny události, které nám popisuje Apokalypsa.

Boží „hněv“

Události, které se nám jeví jako zkáza, katastrofa, zničení pozemského jsoucná, z uvedeného hlediska nemohou být Božím trestem nebo výlevem Božího hněvu. Naopak — v těchto událostech, které vedou ke skutečnému přiblížení lidstva a země Bohu, působí Boží láska. Bůh povznáší lidstvo opět k sobě, aby bylo schopno své vlastní budoucnosti. To je však možno jen cestou skrze prožitou smrt. Jako trest to vnímají jen lidé, kteří se nechtějí vzdát hmotných statků a odmítají proměnu k vyššímu bytí. Pro ostatní je apokalyptické dění zkouškou, jak daleko sahá jejich vůle k proměně.

V zásadě je to obsaženo už v praobraze křesťanství, tedy ve skutečnosti smrti a zmrtvýchvstání. Událost ukřižování Krista je sama o sobě něco strašného. Teprve když ji pochopíme jako přechodný stav na cestě k vyšší skutečnosti, jako nutnou podmínku vyššího vývoje, který se díky Zmrtvýchvstání lidem otevírá, porozumíme jejímu plnému, hlubšímu významu.

Vidíme, jak zákon smrti a zmrtvýchvstání působí v životě jednotlivého člověka. Všechno, co člověk může označit za pokrok, prochází zkouškami nebo dokonce zážitky vnitřní smrti a je spjato se zánikem. Smrt na konci života je jen vyvrcholením mnoha malých vývojových kroků na této cestě. Tak vede i cesta celého lidstva, které se chce přiblížit Duchu, podobnými vývojovými kroky.

Zákon smrti a zmrtvýchvstání je prvotním zákonem vývoje lidstva v budoucnosti. Porozumět mu můžeme jedině tehdy, když události zkázy nepozorujeme samy o sobě — i událost na Golgotě sama o sobě by byla strašná — nýbrž když čím dál tím niterněji chápeme, že právě díky bolestem a zkouškám, které leží na naší cestě, se s námi může spojovat proud síly zmrtvýchvstání, proud reálné duchovní budoucnosti lidské bytosti i celého lidstva.

Kristus uprostřed zkázy

Opravdového porozumění apokalyptickým událostem dojdeme jen tehdy, když si kromě dosud řečeného uvědomíme ještě jednu věc: od události na Golgotě je Kristus spjat s lidstvem a spoluprožívá v každé jednotlivé lidské duši její pozemské osudy. To je vyjádřeno například ve známých slovech Matoušova evangelia: „Co jste učinili jednomu z těchto mých nejmenších bratří, to jste učinili mně.“

Odráží-li toto slovo skutečnost, a ne jen hezkou sentimentální iluzi, musíme vycházet z toho, že Kristus je přítomen v každé jednotlivé lidské duši a spoluprožívá její drobné smrti a zmrtvýchvstání. Všechny radosti a všechny strasti nese Kristus spolu s námi; spolu s námi prožívá, raduje se a trpí. Je-li tomu skutečně tak, dostávají zkázyplné scenérie Apokalypsy

zcela nový rozměr; musíme si totiž představit, že v tomto případě Kristus ve všem zůstává spojen s lidmi, kterými smýká apokalyptický osud, že s nimi ve všem žije i trpí.

Citát z první kapitoly, který jsme si uvedli výše, získává z tohoto hlediska ještě hlubší význam: „Byl jsem mrtev a hle, živ jsem na věky věků, a mám klíče od smrti i od podsvětí.“ Než se proud zmrtvýchvstání a vzkříšení přelije na zřícího Jana, aby jej provedl právě prožitou smrtí k vyššímu bytí, poukazuje se na skutečnost, že i Kristus sám prošel smrtí, ale že ji přemohl. Právě obraz „klíčů“ od smrti a od podsvětí vypovídá o moci, kterou nyní Kristus má. Neznamená to nic jiného, než že před ním není uzavřena žádná propast, žádný zážitek smrti, žádná katastrofa — do všech těchto událostí dokáže Kristus proniknout a vnést do nich svou sílu zmrtvýchvstání, byť si toho jednotlivý člověk zprvu možná ani nevšimne.

Tak můžeme porozumět i zkušenostem, které dnes dělá mnoho lidí na prahu smrti. Tito lidé vyprávějí o

„světelné bytosti“, která se jim na prahu smrti zjevila. Většina popisuje i vědomí, které se při tomto setkání rodí:

to je někdo, kdo mě naskrz zná, před kým nemohu nic ukrýt, kdo vidí celý můj život.

Tato zkušenost na prahu smrti spočívá v tom, že v okamžiku smrti potkáváme v duchovním světě někoho, kdo spoluprožíval celý náš život. Jak by jinak mohl znát naši vlastní bytost do všech podrobností, prohlédnout ji a soucítit s ní? Z této světelné bytosti přitom není cítit ani náznak morálního odsuzování nebo povýšenosti, nýbrž hluboké soucítění, porozumění, nekonečná láska.

Apokalyptické události v jejich plném významu a dosahu pochopíme až tehdy, když si uvědomíme, že Kristus spoluprožívá všechno s námi, i zánik a zkázu; že sám i trpí všechna utrpení lidských osudů, všechny bolesti a katastrofy; že však v toto utrpení svou nekonečnou láskou vkládá budoucí sílu, kterou může nalézt každý člověk, který se k němu pozvedne.

Tím je do zkázy a zániku vepsána síla nového počátku, proměny a zmrtvýchvstání. Od události na Golgotě je Kristus skutečně spojen s pozemským lidstvem i s každým jednotlivým člověkem; tato skutečnost je zárukou budoucnosti lidstva. Tuto záruku však nedostáváme „jen tak“, nýbrž teprve spolupůsobením člověka začíná tato záruka platit — jinak by totiž člověk nebyl svoboden. Kristus spoluprožívá všechno s nesmírnou trpělivostí a neotřesitelností, ale člověku se za žádných okolností nevnučuje. Ani ve smrti se nezjevuje jako soudce, nýbrž jako soucítící, milující lidský bratr.

Kristus neubírá člověku bolestné zkoušky, protože jen tato bolest dokáže člověku přinést vnitřní posílení, které pak očištěného a proměněného člověka vede opravdu oprávněně ke spojení s Kristem a s duchovním světem. O tom všem nám vypráví Apokalypsa.

Osud „zatracených“

Na konci Apokalypsy se jednak objevuje obraz Nového Jeruzaléma, jednak se v 19. kapitole zcela zřetelně mluví o zkáze lidí, kteří nejsou schopni tohoto budoucího vývoje. Přespříliš ulpěli na hmotě, vůle k proměně k vyššímu bytí měli jen málo nebo vůbec žádnou. Tu se objevují strašlivé obrazy ohnivého jezera a utrpení v něm. Proslulým způsobem rozvíjí tyto obrazy Dantova Božská komedie, kde se zdůrazňuje odsouzení do nejhlubších pekel jako „věčný“ osud. Tak stojí u Danta nad branou pekel nápis: „Kdo sem vchází, ať vzdá se naděje!“ Po staletí se křesťanské představy ubíraly tímto směrem — kdo byl jednou odsouzen k pekelnému trestu a k věčnému ohni, ten už nemá sebemenší naději na vykoupení nebo na další pokrok.

Tyto představy a názory musíme dnes nutně doplnit jiným názorem, že i po zániku země bude mít lidstvo možnost dalšího vývoje, v němž nakonec bude možné i „znovu zbudování všeho“ nebo „všech“, o němž se zmiňují už Skutky apoštolů („apokatastasis pantón“, Sk 3,2 1) a na který se výslovně odvolává kupříkladu církevní otec Órigenés. Obnova křesťanského

světonázoru, křesťanské eschatologie v tomto smyslu je jedním z úkolů, které stojí před obnovnou náboženskou snahou Obce křesťanů. Je nemožné, abychom si dnes představovali, že bude na jedné straně svět zavržených, topících se v mukách, a na druhé straně svět lidí, kteří smějí pokračovat ve své duchovní cestě, ale kteří —jak Apokalypsa výslovně říká — utrpení zavržených nepřetržitě vnímají a spolupocítují. Z podstaty křesťanství a z hlubokého sepětí Krista s lidstvem plyne, že zde musíme udělat krok za hranice Apokalypsy, k názoru, že bude možné vnést křísící sílu Kristovu i do nejhlubších pekel — byť nás to může stát mnoho další bolesti a utrpení. Závažnost „pekla“ se tím nemenší; dostává však budoucí perspektivu. Tato perspektiva souvisí se skutečností, že i duše živořící v pekle pocházejí z Boha a že pro Krista, který má „klíče od smrti a od podsvětí“, není žádná propast příliš hluboká. Princip smrti a zmrtvýchvstání musí platit i pro tuto poslední zastávku na osudové cestě. Pokročilé lidstvo by nikdy nemohlo žít ve „šťastné budoucnosti“, kdyby byla provázena vědomím, že část jejich lidských bratří a sester setrvává ve věčném utrpení a zatracení.

Psáno pro Okruh a střed.

Z němčiny přeložil Milan Horák.